

3. *Nova pesmica.*

Po gostem iščem v sercu svojem
Besed za malo pesmico,
Tu najdem sto in sto bridkosti,
Besede pa nobene clò!

V globocem sercu mi kervavi
Oh rana bridka žalostna,

Na beli list z očesa kane
Mi gorka solzna kapljica!

Če od najljubšega si kedaj
V življenji svojem se ločil, —
Iz pesmice boš te razumel,
Zakaj sem to solzico lil!

J. Severjev.

Dragojila.

(Zgodovinska novela iz 16. stoletja.)

I.

Kedar blisk za bliskom iz černih oblakov šviga in temno podnebje z žarečimi plameni čarobno opasuje; kedar grom za gromom nebeški strop stresa in hudournik udriha, kakor bi se bile vse nebeške vezi pretergale in se nebeško oblo vderlo na zemljo: lahko da se tedaj marsikdo spomni besedi: nebeške moči bodo onemogle in svetovi se bodejo zgrudili v prah. Ali pa kedar lemež škriplje in škarniki kerljuzgajo, da se ves oder stresa in uborna kočja maja, kakor bi na klinih visela: takrat marsikdo premišljuje, ni li naše življenje vedni boj, smert pa zmaga. Pa za hudimi pridejo lepe ure, da se serce smehlja in raduje nad prelepo naravo.

Taka je bila vremenska nestanovitnost na Pivki leta 1564. Silna burja, ki je konec decembra prejšnega leta divjala po dolini, kakor bi hotela Pivčanom kočje in vasi raznesti, zakida jim o sv. treh kraljih pahišja z debelim snegom, češ, Pivčanje! zdaj se bode te varni za ognjem greli, jaz pa vam brezskerbno čez strehe žvižgala. Pa kmalo izpodrine nasprotnico jug, povžije zamete, staja po oknih slike in zimske cvetice, in milo solnce ogreva talo zemljo; vse zeleni, dolina je prerajena. Le visoki verhovi izhodnih gor so še beli in poslednji žari rumenega solnca, ki se je Kraševcem ravno v beneško morje vtonilo, še igrajo s srebernimi lasci sivega snežnika. Razgled po Pivki je veličasten. Čede ovac in koz, ki so bile več tednov v hlevih zaperte, skačejo vesele po spašnikih. Pastirjem radost igra v očeh, vaščanom pa v sercih nada bogatega leta, katero se po hudi zimi v rajsko pomlad razcveta. Pa ne vedó, da pod solncem radost le traja, dokler se v tugo ne preverže.

Žari večernega solnca pojemljejo, mrak polega po dolini; ugasne najmilši dan, pa grozna noč dolino odene. Kakor grom hudournih oblakov zadone topovi s Tabra po Pivki in žareči plamen švigne pod sinji nebes. — „Kviško, orožje v roke!“ razlega se po vaséh.

Sovražnik vere in naroda, zatiravec omike in svobode, kateri je hrovaške meje že tolikokrat prekoračil, slovenskih pa še nikdar ni prederl, ta se spet podviza, da bi polomesec zasadil po slovenskih stolpih in zvonikih. Leta in leta je slovenska zemlja vedno kervavo bojišče. Rod ne ostara v miru, ne preživi polovice odločenih dni, da bi si z orožjem v roci ne branil vere in svobode. Kaj čuda, da zdaj sovražnik spet pride! Molčali so topovi na Tabru že nekaj let, in gromada je ravno toliko stara; pa turškega značaja se Slovenci še dobro spominjajo. Turek ne pozna mednarodnih pravic. Že od nekdanj preži na slovanske narode in pazi le na to, kako bi je zavratno napadel. Kedar se ga najmanj bojé, takrat prilomasti z največo silo. Tako se zgodi tudi imenovanega leta. Požgè Reko, razdene Kastvo, popalí Čičem slamnate kočé in obleže Ternovski terg in tabor. Vse to je v enem dnevi doveršil. Zató se tudi Pivčani niso utegnili utaboriti. Ko jim strel ž njih Tabra in pa goreča gromada nevarnost naznani, ni bilo več časa se posvetovati. Še dobro orožja vsi ne primejo, že ga morajo sukati; še niso vsi v kerdela zbrani, že stoji sovražnik pred njimi. Zato zapusté Knežani, Zagorci in njih sosedje svoje vasi in bežé z blagom in družino proti Slavini, misleči, da jim bode izguba manjša, ako si tam z združeno močjó vsaj življenje otmó; posamni bi izgubili blago in življenje. Turek pa zažgè Knežak, ko do perve hiše pride; vendar kmalo se prepriča, da požiganje bi bila kvara, tudi njemu samemu škodljiva; zakaj vas najde prazno. Ne gasí, kar je zažgal, pa tudi dalje ne zažiga. Šum ubežnih se razlega iz Zagorja še v Knežak, in blede mesec razlije ravno čez Snežnik beli svit po mračni dolini — izdajavec; ko bi ga bili nicoj črni oblaki zagrinjali, Pivčani bi se bili lože umeknili sovražniku.

Perva skerb turškega paša je, da zvé, kaj se dalje pred njim godi: je-li v bližnji vasi, odkoder se sliši šumenje, nasprotnikova vojna zbrana, ali kaj? Posadí tedaj svoja kerdela v Knežaku, razpostavi straže na vseh stranéh vasi in pošlje nekaj konjikov proti Zagorju na ogled, in ti mu prinesó že v četerti ure najugodniše poročilo: Vas je prazna in kristjanje bežé z ženami, otroki, starčki in blagom, in od tod pride tudi šumenje, ker vsak bi rad prvi bil in nikdo ne zadnji. Paša previdi, da je lože posamne na nočnem begu po prvem strahu omamljene pokončati, nego je v taboriščih združene pri dnevnem svitu zmagati. Dvigne tedaj pozno v noč svoje kerdela iz Knežaka, pošlje petdeset konjikov kakih deset streljajev pred seboj in se spusti s celo vojno previdno za kristjani;

malo posadko vendar pustí v Knežaku, ker važno vojaško mesto se mu zdi ta vas, ležeča skoraj na robu doline pod gorskim sédlom.

Sovražni konjiki dojdejo Pivčane že pod Gradcem, vasico pičlo uro nad Slavino. Pa tu jih naleté že večé oroženo kerdelo. Knežani in Zagorci se postavijo silnemu sovražniku; Šempeterci in Gračani pa ravno iz svojih vasi pritisnejo in ga od strani napadejo. Od dveh strani stiskan se začne umikati; pa preden se še dobro razgleda, s kom ima opraviti, pade ga že polovica; drugi se v bég spusté, da se rešijo in paši nesrečo sporočé, kateri je malo streljajev za njimi.

Kristjani prihité med tem do Selca; ali tudi serditi paša pospeši korake ter jim prilomasti za herbet. Hud boj se vname. Kar je oroženih Pivčanov pričujočih, vsi se zversté, njim nasproti pa se postavijo turška kerdela. Izvolili ste si obé strani ali zmago ali smert, na beg ni več misliti. Streljajo in mahajo se neusmiljeno; grom in rožljanje orožja, krik bojevavcev in jok derhali se razlega po logih in odmeva od gričev. Pa to še ni najgrozniše. Sovražnikova moč preseže kristjansko, divjiši je njegov pogum, roke vajene kervavi meč sukati. Zató upade našim serce in že se odpravljajo skozi Selce, se vé da z veliko izgubo, na Slavinska gradišča. Vendar še o pravem času zadoni skozi čete doneči glas: „Hrabro, junaki! naš pogum, naša serčnost, pa božja pomoč veljá! Slavinci nam gredó pomagat!“ Kakor električni tok prešine to poročilo brambovcem ude. Pogum se jim verne, boj se še hujše vname. Sovražnik tišči med kristjane in seka po njih z ostrim mečem, da se jih mnogo v kervi zgrudi; pa tudi Turki se zvrčajo po bojišču, kakor snopje po njivi. Med tem prisope junaško kerdelo Slavincev, ktere vodi pogumni hrabri Milijevič, tedanji posestnik male graščinice, ležeče nad vasjó na Tabru; njene razvaline, še vedno močne, molé še dan danes verh griča iz zelenih vertov. Mala peščica hrabrih brambovcov turškim četam nasproti vendar nima družega vspeha, samo da sovražnika tako dolgo zadržuje, da se ženstvo, starčki, otroci in blago za Slavino v taborišča in v hoste rešijo. V najhujšem boju, ko pokanje pušek in rožljanje orožja vse drugo preglasi, zavrišči izmed Turkov divje veselje; vse se ožrè, kaj to pomenja, in res, nič drugega ne kakor to, kar je Turku v navadi, kar se z njegovim značajem vjema, kar mu prirojena sirovost in divje navdušenje veléva: na dolgem kolu visoko v zraku je nasajena glava kristjanskega borivca in žarna plamenica jo razsvitljuje. Grozni pogled navduši turško kerdelo z divjim pogumom, vsi časté Alaha in njegovega preroka Mohameda, ki jim je v roke dal kristjanskega poveljnika in ž njim tudi zmago; ta pogled pa navduši tudi kristjane za pravico, vero in svobodo in jim napolni serca z željo vrednega maščevanja, zakaj tudi oni mislijo,

da glava na kolu je Milijevičeva, najhrabrejšega in najbolj pogumnega Pivčana, na kterege se je vse zanašalo, vse le od njega zmage, rešitve, svobode pričakovalo — ali ni ga več med junaki. Obupnost se polasti vseh, vendar nikdo ne odjenja, vsi si smert izvolijo, ona naj bode še poznim vnukom spričevala hrabrost in rodoljubnost prededov. Divje klanje se prične, Turek za Turkom se zverne, velike gomile jih že mertvih in ranjenih leži, pa boja ni konca, dokler ne pade zadnji pivški junak pod morivnim turškim mečem.

Nesrečna bitva se precej razoznani po Slavini. Ker vás nima brambovcev več in ker gola ozidja niso dovolj močna, da bi se mogel kdo va-nje zapreti in pred Turkom varen biti, zato si vse išče rešenja v hostah.

Paša zbere zdaj svojo vojno. Pri polnem svitu bledega mesca vverstuje kerdela in vidi, da mu je padlo tisuče junakov. Pa še nicoj se hoče maščevati za veliko izgubo. S celo vojno dere v Slavino, oropa cerkev, duhovnico, graščino in hiše; ljudstva le malo v vasi zajme. V graščini najde Milijevičevo edino hčerko, dvanajstletno Dragojilo, ktera se je, Bog vé, po kaki naključbi izgubila od matere in brata Miroslava. Kar je mladine, to poveže, staro pa pomori, čete po hišah razpodi, nekaj konjиков pa pošlje proti Postojni na ogled. Še preden zora napoči, sporočé mu ti, da se v Postojni nabirajo močne brambovske trume in da je ves terg poln rednih vojakov. Zató zapusti drugo jutro na vse zgodaj Slavino in kervavo Selsko bojišče in odpelje bogati plen, mnogo pivških mladenčev in deklic v daljno Turčijo.

Drugo jutro priplava belorumena zora na sinjem nebesnem oboku tako prijazna in ljuba, kakor bi prinesla Pivčanom najlepši dan, čez vzhodne hribe. Pa le malo trenutkov terpi jutranja milota. Jug dvigne iz jadranskega morja temne oblake in je podí čez goli Kras na Pivko. Snežnik si pokrije belo glavo s sivimi meglami, kateri če dalje bolj naraščajo in hribe krog velikana odevajo. Še ni solnce posijalo, ko se celi nebes, pregernjen s hudournimi oblaki, popolnoma zatemni, ploha se vlije, potoki deró po poljskih dragah in spirajo po žlebovih ob cesti, kar je noč oskrunila. Dereča Pivka vali kervave valove proti Postojni in oznanja tam kervavo bitvo, ktero so bili njeni sinovi. Čez malo dež neha, vode se útekó; ljudstvo, ki se je bilo po goščavah in podmolih poskrilo, zbira se na selskem bojišči. Ta išče moža, ta brata, ta sina; pa najde le razmesarjeno truplo. Zastonj pa išče Milijevičeva moža in hčere, ni ju, ni tudi znamenja o njih; sta li mertva ali so ju Turki živa odpeljali, nikdo povedati ne vé. Milijevičeva se oberne do gosposke in obeta odkupnine, kolikor koli je bodo tirjali Turki, ali vse je bilo zastonj. Leto poteče in še se nič ne zvé; sin in mati obžalujeta očeta in hčer, ki sta bila za nju izgubljeni.

II.

Šest let preteče po tej nesrečni bitvi, ki je Pivčanom skor vse može in mladenče pobrala. Nič zanimivega se ta leta na Pivki ne zgodi. Turek pa nabira domá novih moči, da bi o priložnem času z večim vspehom napadel Serbe, Hrovate in Slovence, ki so vsej Evropi meja, da je Turek predreti ne more. Kerdela gerškega cesarstva mu niso ubranila pota do marmeljskega morja; slovito gerško brodovje mu ni ubranilo gospostva na gerškem in črnem morji; topovi na carigrajskih zidovih mu niso ubranili balkanskega polotoka. Padlo je gerško cesarstvo, ktero je nekđaj mogočno zapovedovalo vsej zapadni Aziji in vsej jugovzhodni Evropi; ali slovanska ljudstva, ki bivajo Gerku za herbtom od iztoka Donave do dereče Soče, ti se zavedajo svoje moči, junaška kri jim teče po krepkih žilah, serce jim bije za vero in svobodo. Posamne deželice si Turek sicer podverže, vsemu narodu pa nikdar ne zapoveduje. Z veliko močjó pridere večkrat globoko med slovenske narode, polasti se njih zakladov, pokončá po nekterih pokrajinah cvet njihovega junaštva, vendar vselej se narod zdrami, in silovitega sovražnika sramotno iztira. Ko drugi evropski narodje verski in mednarodni mir kalijo in drago kerv v bratomorih prelivajo, bore se Slovani s Turkom za lastno vérsko in narodno svobodo, za svobodo in srečo cele Evrope. Zavedajo se svoje častne naloge, zavedajo se pa tudi dovoljne moči, rešiti jo grozeče pogube; zató nikdar ne zahtevajo od sosedov pomoči, tirjajo od njih le prostosti in mirú. Terda je narodu, meč na dve strani sukati; terda mu je narodne moči, blagostanje, svobodo zapadu žertvovati, zraven pa povživati nravno moč na vzhodu v vednih bojih s protivnikom vesoljne svobode; pa vendar so edini Slovani Turku Evropo ubranili.

Pa pustimo zgodovino turških vojsk, zakaj vsak pogled v zgodovinske zapiske tiste dobe snuje britkejše misli in nas dalje odpelje od naše dogodbe. Leto 1570 nam je važno. Milijevič, kterega so bili Turki pri Selu živega vjeli in v Carigrad odpeljali, pridobi si prostost in toliko premoženja, da namerja se v domovino verniti in preljubo družino z nenadno vernitvijo razveseliti, ker še vedno upa, da mu ljuba ženka in draga deca v Slavini srečni živé, da-si ravno mu nesrečna bitva pri Selcu tako upanje kaj malo opravičuje. Zapustivši Carigrad se ziblje na beneški ladji po gladkem zerkalu sinjega morja; v duhu pa se raduje na Slavinskem Tabru. Ali na jonskem morji napade razbojniška ladja beneško. Brodarji in popotniki se junaško bijejo, pa nič ne pomaga, podati se mora, kdor noče umreti. Tako pride Milijevič iz sužnosti v sužnost. V Carigradu je bil jetnik sovražnika narodne svobode, tu je

jetnik sovražnika osebne prostosti. Vendar mu tudi zdaj še ne ugasne iskrica upanja: kar mu ni bilo dano doseči po poti, ki se možu spodobi, sklene iskati s zvijačo — pridobiti si hoče najpred zaupnost tolovajev, ž njo pa priložnost rešitve.

V Carigradu biva Dragojila. Na jugovečerni strani sivega mesta stoji na zelenem homcu ponosna in krasna palača. Od vseh strani jo obdajajo senčnati logi in čarobni vertovi. Kar koli milina carigrajskega obnebja in zmožnost bogate narave daruje, kar koli si gizdavost izmisli in umetnost doveršiti more, vse je tu združeno, kjer biva plemenita družina Mehmedova, velikega vodja turških vojsk. Mehmed je menda edini Turek v carskem mestu, ki više ceni beneško omiko in kristjansko šego družinskega življenja od turškomohamedanske. Temu ni čuda, saj oče njegov je bil slovanski mladenič, ktereга so Turki iz posavskih bregov v Carigrad pripeljali, v Mohamedovi veri in turških vojaških vedah izurili in vojaka si izkojili. Imel je le eno ženo, ktero je bolj ljubil, kakor lastno dušo, in edinega sina Etema, ktereга si skerbnno varuje, kakor punčico v očesu. V njegovi palači pa prebiva tudi deva, šibka in ravna kakor jelka, bela in rudeča kakor kri in mleko, krasna kakor juterna zarja, pa mila kakor njena domovina — deva je Dragojila. Ko so jo bili Turki iz Pivke v Carigrad pripeljali, odkupi jim jo Mehmedova žena. Izredi jo v turških vednostih, vendar prosto jej da vérsko svobodo. Ker je deva ubogljiva, marljiva in bistrega uma, prikupi se jej, da jo ljubi, kakor lastno hčerko; pa tudi Dragojila jo spoštuje in ljubi, kakor svojo mater. Raduje se v krasni palači s paševim sinom, dokler otročjih igrač iz rok ne verže; um se jej zvedri, že je zala deva, Etem čverst mladenič; mati njima umerje, pa spoznanje se porodi, serce oživi, in čem bolj postavno je njuno djanje od leta do leta, tem bolj zori iz otroške ljubezni naravna. Ali Mehmed od tega vsega nič ne vé; druge pote ravná sinu očetova skerblijivost, druge si gladi sinova domišljija. Pa čas je prišel, da se prihodnost njegova razsodi; priložnost dá nova vojska s kristjani. Car Selim si hoče slovenske in madjarske dežele podvreči. Mehmed mora v boj; pa tudi mladenču Etemu je častno mesto odmenjeno. Vendar preden sin in oče v posavske dežele odrineta, moral bi se sin po očetovi želji poročiti z bogato Turkinjo; to je, kar v mladenčevem sercu nemir porodi. Rad bi očeta ubogal, ki ga neizrečeno spoštuje, pa nemogoče mu je zatreti Dragojilino ljubav in odmev kristjanskih verskih resnic, ki so se mu ž njo v serce vcepile in že do prepričanja dozorele. Zamišljen postopa po senčnatih gajih in po domačem vertu.

Nekega dne ga dospe Dragojila pod cvetečo oljko na vertu in ga zbudi iz otožnih sanj.

„Etem!“ ogovori ga prijazno in milo pogleda.

„Ne, Dragojila, nisem več Etem, ampak Davroslov.“

„Davroslav?“

„Da! Davroslav, pravila si mi večkrat, zove se tvoj hrabri oče in Miroslav tvoj brat; čuj, tvojega očeta ime sem si izbral. Zvala me bodeš od odslej Davroslava, zakaj kristjan hočem postati in tvoj ženin!“ — Hoče jo na svoje serce pritisniti, ali v tem trenutku se začuje hoja; kakor bi trenil, se ločita. Dragojila terga cvetice ter je veže v šopke in vpleta v lavorov venec, Etem pa maha s sabljo krog sebe po zraku, kakor v bitvi po sovražniku in poje turško junaško pesem.

„Hrabri mladi junak, tako se mi dopadaš!“ reče Mehmed, ki mu za herbet stopi in ga po plečih, kakor junak junaka iz dopadljivosti vdari. Tako je lepo, da te najdem v samoti, kakor med vojaki vojaka. Blizo je dan, ktereга bodeš pokazal, da si Selimov sluga in Mehmedov sin. Pa čuj, ravno ti tvoj roditelj sam prinese ukaz mogočnega cara, kateri te s častnim poslom poslavi, še preden si v junaškem boju carjeve milosti zaslužil. Pošlje te s pismi do paše v Smirno. Vsi azijski pašaliki so že zbrali zapovedano število vojakov in je poslali v carjev vojni stan, le Smirna ne. Smirjani nočejo od nove vojske nič slišati; njim diši mir in beneška prijaznost; pa mogočni Selim pošlje paši povelja, katerim se Smirna ne bode ustavljala. Pa ker je carjevo povelje, da tudi jaz že jutri v Drinopolje odrinem, hočemo nicoj tvojo zaroko praznovati.

Osupnjen posluša mladenič očeta. Sto in sto misli mu béli možgane: sklepa, kaj bode odgovoril, pa sklep za sklepom zaverže. Ali to gre le tako dolgo, dokler oče govori; ko on umolkne, mora sin govoriti, in sicer nič družega ne, kakor le sladke besede najponižniše in vdane zahvale. Ali ljubezen se bojuje s pokorščino, z boječnostjo serčnost.

„Oče!“ povzame mladenič s krepko bosedo, „najponižniši sluga mogočnega cara Selima, najpokorniši sin tvoj stoji pred tvojim svitlim obličjem. Povelja tvoje slušati, to je moja prva skerb in dolžnost. V Smirno pojdem, in na tanko izpolnim carjeve ukaze. V boju bodem pokazal, da sem tvoj sin, mili oče! Edino to te pa prosim, da blagovoliš svojega sina tvojega serda oprostiti in blagodušno pomisliti, bi li ne bili časi ženitovavnemu praznovanju ugodniši takrat, kedar bode carjevo glavno mesto velike Selimove zmage čez Slovane in Madjare praznovalo in ko bode mogočni car tudi tvojega sina med svoje junake štel?“

„Etem! zgodi se ti tvoja prošnja!“ reče Mehmed; „vendar čez uro bodi pripravljen, da obiščeva Beg Fereta. Pokazal ti bode moj prijatelj tvojo zaročnico in vredili bomo, kar se odložiti ne more; zakaj tvoj oče ne vé, ali mu ni Alah odločil razsodno uro v

sledečem boju, da se z leskečimi ranami v naročje velikega preroka preseli, za ktereга slavo že petdeset let nosi ta-le neoskrunjeni meč.“

Ponosno dvigne Mehmed svoj meč, nekako milo se mu stori, vendar pred sinom solze zakriva, meč pa nehoté poljubi in reče: „Sin moj! v mojem polku se bodeš tudi ti bojeval; ko bodeš vidil, da je roka tvojega roditelja onemogla, polasti se njegovega meča in bode naj ti zmagovavno orodje v neštevilnih bitvah, dokler ga čez polovico stoletja mojim vnukom ne izročiš, neoskrunjeni, Alahu in njegovemu preroku posvečeni spominek dedov. Vse drugo naj se ti zgodi o svojem času!

Izgovorivši, poljubi Mehmed sina, Etem pa očetovo roko in častitljivi meč. Oba odideta; Mehmed zgine po dolgi veži v svoje sobe, Etem pa obstoji na vratih, v globoke misli zamaknjen; očetove besede so mu segle v občutljivo serce; ne vé, bi li šel na desno za očetom ali na levo, kjer ga Dragojila pričakuje. Slednjič se iz nedoločnosti zdrami, urno se podá v Dragojilin stan posvetovat se o njuni prihodnosti. (Dalje in konec prihodnjič.)

Gazele.

I.

Ko zorin syit na zemljo žarke lije,
 Budijo krog in krog se melodije.
 Iz spanja truma drami se krilata,
 In v čudnem zlatu solnce ko prisije,
 Mogočni ga pozdravljajo glasovi,
 Edini slavček se v samoto skrije,
 Ki poje med sijanjem tihe lune. —
 Nazaj v slovenske se ozrem samije,
 Po dolgem mraku zarija napoči,
 Al preden zlato solnce jih obsije,
 Razpete so na liri mile strune,
 Budijo narod sladke harmonije,
 Ko skrije slavec se o belem dnevi:
 Donijo v večnem jeku poezije!